

DARIUS ANTANAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

ORCID id: orcid.org/0000-0002-3810-3297

Mokslinių tyrimų kryptys: Lietuvos Metrika, LDK
lotyniškoji literatūra, istoriografija, šaltiniotyra, neolotyniškoji
kūryba.

DOI: doi.org/10.35321/all90-13

DAR KARTĄ DĖL MIKALOJAUS DAUKŠOS MIRTIES METŲ¹

One More Time About Mikalojus Daukša's
Death Date²

ANOTACIJA

Straipsnyje dar kartą grįžtama prie Mikalojaus Daukšos mirties datos. Neseniai pasiūlyta nauja Daukšos mirties data – 1615 m. vasario mėnuo – pasirodė esanti klaidinga. Straipsnyje pristatomi lemiami argumentai, kad Daukša tikrai mirė 1613 m. vasario antroje pusėje.

ESMINIAI ŽODŽIAI: Mikalojus Daukša (?–1613), Konstantinas Jablonskis (1892–1960), Kražių kolegija (1614–1773).

ANNOTATION

The article goes back to the question of Mikalojus Dauša's death date. The date provided in the 2022 publication, February 1615, should be reconsidered. Similarly, final proofs are given in support of the mainstream historiography that Dauša died in 1613.

KEYWORDS: Mikalojus Daukša (?–1613), Konstantinas Jablonskis (1892–1960), Kražiai College (1614–1773).

¹ Straipsnis parengtas vykdant LMT 2021–2024 m. mokslininkų grupių projektą „Kražių kolegijos tyrimai: istoriniai ir literatūriniai šaltiniai“ (sutarties Nr. S-MIP-21-42).

² The article was prepared for the LMT 2021–2024 research group project “Kražiai College Research: Historical and Literary Sources” (Contract No. S-MIP-21-42).

87-ajame „Acta Linguistica Lithuanica“ tome šio straipsnio autorius iškėlė hipotezę, kad Lietuviškos raštijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) pradininkas Mikalojus Daukša galėjo mirti ne 1613 m. vasario mėnesį, kaip iki šiol visuotinai priimta, bet dvejais metais vėliau, 1615 m. vasarį (Antanavičius 2022).

Prie tokios išvados buvo prieita remiantis dviem 1613 m. spalio 15 d. ir 1614 m. spalio 18 d. dokumentais, kuriuose Daukša minimas kaip gyvas ir dalyvavęs (*przy bytności w Bodze wielebnego jego mości księdza Mikołaja Daukszy, kanonika miednickiego*) iš pradžių atmatuojant Getautiškės / Bukañtiškės, tuo metu priklausiusios Krąžių altarijos valdoms, žemes, o vėliau jas surašant.

Minėti dokumentai išliko, tiesa, ne originalų, o tik kopijų pavidalu. Todėl straipsnyje buvo atlikta jų analizė ir prieita prie išvados, kad abejoti jų datomis nėra pagrindo. Remiantis šia išvada, iškelta hipotezė, kad Konstantino Jablonskio paskelbtame 1809 m. Babėnų dvaro dokumentų inventoriaus, arba sąrašo, dokumento Nr. 15 registre (turinio santraukoje), kuris iki šiol buvo pagrindinis ir vienintelis Daukšos mirties 1613 m. vasario mėn. įrodymas (Jablonskis 1977), galėjo įsivelti klaida.

Atsižvelgiant į minėtų dviejų dokumentų datas, buvo pasiūlyta nauja Daukšos mirties data – 1615 m. vasario antroji pusė. Minėtas straipsnis baigiamas taip³:

Kokios yra galimybės verifikuoti ją [*datą – D. A.*] kitais šaltiniais? Jei Daukšos testamentas Žemaičių pilies ir žemės teismo knygoje buvo aktuotas 1615 m., būtų galima lengvai tai patikrinti peržvelgus pačias knygas. Deja, Žemaičių nei pilies, nei žemės teismo 1615 m. aktų irgi neišliko, todėl to padaryti neįmanoma. Taip pat neišliko Žemaičių (Medininkų) katedros kapitulos, kurios narys buvo kanauninkas Daukša, 1613–1615 m. posėdžių protokolų. O ankstyviausioje Žemaičių vyskupystės konsistorijos aktų knygoje (LVIA 696-2-926) tarp 1614–1615 m. dokumentų Mikalojus Daukša iš viso neminimas. Taigi ratas užsidaro. Lieka kokie nors kiti pavieniai dokumentai, kurie kol kas nežinomi.

Paskelbus straipsnį, paaiškėjo, kad jo autoriui vis dėlto praslydo pro akis vienas svarbus šaltinis, šiuo metu saugomas ne Lietuvoje, o Lenkijoje. Tai Vloclāveko diecezijos archyve saugoma išlikusi ankstyviausia Žemaičių katedros kapitulos knyga, apimanti 1613–1622 m. įrašus ir dokumentus (AKap Żmudz. 1). Apie šį šaltinį straipsnio autorių informavo dr. Liudas Jovaiša, kuriam čia norima padėkoti.

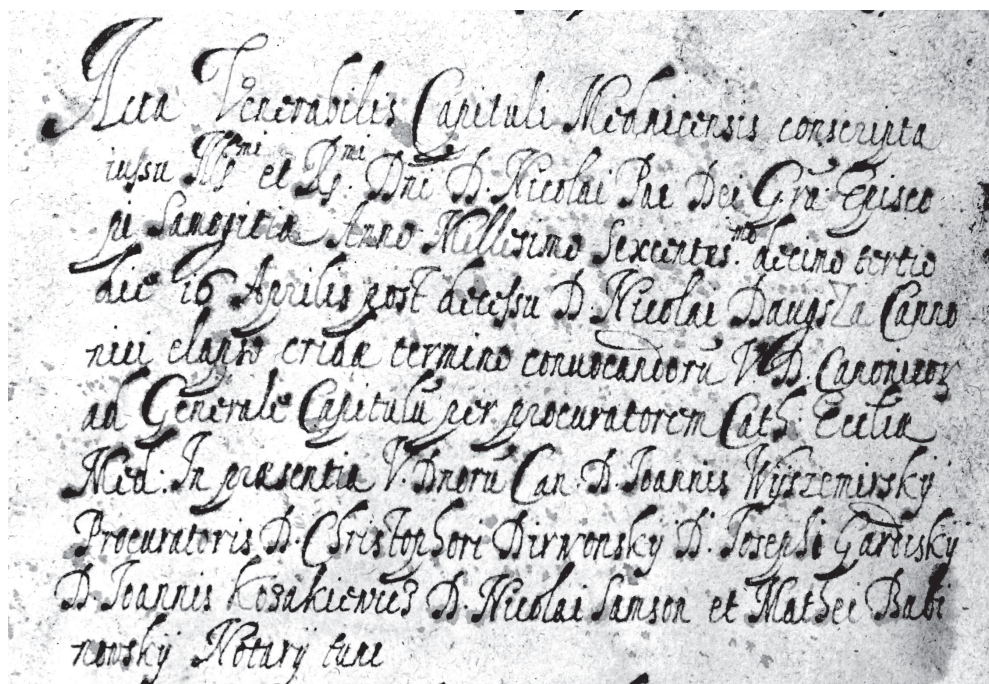
Gavus šio nedidelio rankraščio skaitmeninę kopiją, iškėltoji hipotezė pasirodė esanti, deja, nepagrįsta, kad ir kaip apmaudu tai pripažinti.

³ Antanavičius 2022: 323.

Tai įrodo paties pirmojo Žemaičių kapitulos pavasario sesijos posėdžio, įvykusio 1613 m. balandžio 16 d., antraštė⁴:

Acta venerabilis capituli Mednicensis conscripta iussu illustrissimi et reverendissimi domini d. Nicolai Pac, Dei gratia episcopi Samogitiae, anno millesimo sexcentesimo decimo tertio die 16 aprilis post decessu[m] d. Nicolai Dausza canonici elapso cridae termino convocandorum venerabilium dominorum canonicorum ad generale capitulum per procuratorem cathedralis ecclesiae Mednicensis in praesentia venerabilium dominorum d. Ioannis Wyszemirsky procuratoris, d. Christophori Dirwonsky, d. Iosephi Gardisky, d. Ioannis Kozakiewicz, d. Nicolai Samson et Mathei Babinowsky notarii tunc.

[Garbiosios Medininkų kapitulos nutarimai, surašyti šviesiausiojo ir garbiausiojo pono, p. Mikalojaus Paco, Dievo malone Žemaičių vyskupo, nurodymu, mirus p. kanauninkui Mikalojui Daukšai, 1613 metų balandžio 16 dieną po to, kai suėjus šaukimo terminui Medininkų katedros bažnyčios prokuratorius pašaukė garbiuosius ponus kanauninkus [atvykti] į generalinę kapitulą, kurioje dalyvavo garbieji ponai p. prokuratorius Jonas Višemirskis, p. Kristupas Dirvoniškis, p. Juozapas Gardiškis, p. Mikalojus Samsonas ir tuometis raštinininkas Matas Babinovskis]

⁴ AKap Žmudz. 1, l. 1r.

Nėra prasmės kvestionuoti šio įrašo autentiškumo ir jame nurodytos datos. Aišku viena – Daukšos testamentas, šiuo metu žinomas tik iš registro (santraukos), data – 1613 m. vasario 13 d. – yra tiksli. Todėl Daukšos mirties faktas 1613 m. vasario antroje pusėje dabar yra galutinai patvirtintas ir įrodytas istorijos faktas.

Minėtoje Žemaičių kapitulos knygoje Daukša kaip velionis minimas dar keliuose vietose, pavyzdžiui, jau pirmame minėto posėdžio nutarime, kuriame įrašytas kapitulos kanauninko ir prokuratoriaus Jono Višemirskio prašymas „po kanauninko Daukšos, užmigusio Viešpatyje, mirties“ skirti laisvą Lankos Laūko prebendą⁵:

Coram venerabilibus dominis canonicis supranominatis cathedralis ecclesiae Mednicensis in loco capitulari per procuratorem capitulariter congregatis ipsumque capitulum facientibus et representantibus personaliter constitutus venerabilis dominus Ioannes Wyszemirsky canonicus et procurator Mednicensis minore praebenda praebendatus in Lukosławky iuxta dictae ecclesiae iura et consuetudinem hactenus observatam maiorem praebendam per decessum domini Dągsza canonici in Domino defuncti ordinarie vacantem omnibus melioribus quibus potuit et debuit modo, forma et iure optavit et ad eandem ascensum sibi competere etiam ratione senii comprobabat.

Dar kartą reikia pabrėžti, kad pirmame straipsnyje cituoti 1613 m. spalio 15 d. ir 1614 m. spalio 18 d. dokumentai yra patikimi. Jų atsiradimo aplinkybės yra visai aiškos – tai Mikalojaus Paco mėginimas tęsti ir įgyvendinti savo didžiojo pirmtako, Žemaičių vyskupo Merkelio Giedraičio, sumanymą – įsteigti Žemaičiuose jėzuitų kolegiją. Šių veiksmų Pacas ėmėsi būtent 1613 m. pabaigoje. Dalis šio sumanymo įgyvendinimą liudijančių dokumentų jau paskelbta, kiti dar laukia savo eilės.

Kražių jėzuitai įvairiais 1613–1614 m. dokumentais rėmėsi daugybę metų bylinėdamiesi su Žemaičių katedros kapitula dėl Getautiškės, Mėlžavėnų ir Žirnainių valdų priklausomybės. Yra net išlikęs XVII a. nežinomais metais ir nežinomoje vietoje išspausdintas šios ilgametės bylos istorinių aplinkybių ir su ja susijusių dokumentų konspektas, kuriame trumpai išdėstyti Kražių kolegijos tėvų argumentai (*Informatio*). Šio spaudinio unikatą (t. y. vienintelis žinomas egzempliorius) šiuo metu saugomas Lėnkijoje, Vroclave, Osolinskių bibliotekoje (šifras – XVII–20–III). Štai kas pasakyta 1, 2 ir 4 punktuose (vertimas iš lotynų kalbos)⁶:

⁵ Ten pat.

⁶ *Informatio* A[r–v], A2[r].

I. 1608 Viešpaties metais Jėzaus Draugijos tėvai, atvykę į Žemaičių dieceziją ir labai maloniai priimti šviesiausiojo bei garbingiausiojo Žemaičių vyskupo pono Merkelio Giedraičio, įsikūrė Kražiuose. Norėdamas įsteigti Kražiuose kolegiją, minėtas šviesiausiasis vietos ordinaras buvo nutaręs nupirkti Kražius ir prijungti prie jų Pašvintinio valdas Upytės pavieta, kurias kiek anksčiau už savo tėvoninius pinigus amžinos nuosavybės teise buvo įsigijęs iš šviesiojo Žemaičių žemės teismo raštininko pono Mikalojaus Burbos, bet užkluptas mirtinos ligos ir negalėdamas įgyvendinti šio sumanymo, būsimai Jėzaus Draugijos Kražių kolegijai testamentu užrašė du tūkstančius vengriškų florenų iš minėtų Pašvintinio valdų [pajamų]. [...]

II. [Vyskupo Giedraičio] įpėdinis, šviesiausiasis ir garbingiausias ponas Mikalojus Pacas, Pašvintinio valdas, iš kurių pajamų Kražių kolegijai testamentu buvo užrašyta dviejų tūkstančių florenų suma, dėl jų artumo kitoms vyskupystės valdoms prijungė prie vyskupo stalo valdų, o norėdamas Pašvintinio valdas atpalaiduoti nuo prievolių, su garbiosios Medininkų katedros kapitulos sutikimu, atlikęs [valdų] sukeitimą, amžinos nuosavybės teise perdavė vyskupystės stalo valdas Milžavėnus ir Žirninius bei Getautiškės dvarelį, tuo metu priklausiusį vakuojančiai Kražių altarijai, bei davė įsakymą savo Varnių dvaro administratoriui Mikalojui Savickiui perduoti Jėzaus Draugijos tėvams kražiams jų valdymą. Yra išlikęs šviesiausiojo vietos ordinaro įsakymas minėtam administratoriui, rašytas 1613 m. gruodžio 15 d. [...]

IV. Siekdami, kad šis [valdų] sukeitimas būtų patvirtintas, šviesiausiasis vietos ordinaras bei garbioji Medininkų kapitula iš anksto parašė prašymą [supliką] popiežiui Pauliui V. Jis surašytas Varniuose, 1613 m. gruodžio 12 d. Pasirašė šviesiausiasis vietos ordinaras bei šviesusis ponas Jonas Višemirskis (Višomirskis), garbiosios Medininkų kapitulos kanaaninkas ir prokuratorius.

2 ir 4 punkte minimi dokumentai *in extenso* paskelbti Kražių kolegijos šaltinių pirmajame tome⁷. Taigi lieka vienintelis klausimas: kaip net dviejuose 1613 m. spalio 15 d. ir 1614 m. spalio 18 d. dokumentuose šalia kitų tuo metu gyvų asmenų atsirado jau mirusio Mikalojaus Daukšos pavardė? Visos versijos būtų tik spėlionės, tiesa galėtų paaiškėti nebent atradus originalus.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

AKap Žmudz. 1 – *Archiwum Diecezjalne we Włocławku* [Žemaičių katedros kapitulos 1613–1622 m. posėdžių protokolai ir kiti dokumentai].

⁷ Nedzinskaitė, Antanavičius, par., 2019: 49–52, 55, 63–64.

Antanavičius Darius 2022: Kada iš tikrųjų mirė Mikalojus Daukša. – *Acta Linguistica Lithuanica* 87, 311–325.

Informatio – *Informatio historica et iuridica de bonis collegii Crozensis Societatis Iesu dictis Gietowtyszki, Miłżowiany et Zyrniany* [XVII a. spaudinys be tikslų publikavimo metų ir vietos].

Jablonskis Konstantinas 1973: *Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*, Vilnius: Mintis, 71–199.

Nedzinskaitė Živilė, Antanavičius Darius, par., 2019: *Kražių kolegijos šaltiniai, saugomi Jėzaus Draugijos archyve Romoje = Fontes collegii Crosensis, qui in Archivo Romano Societatis Iesu asservantur*, d. 1 = P. 1: 1608–1700 (*Kražių kolegijos istorijos ir veiklos paminklai = Monumenta historiam et acta collegii Crosensis spectantia*), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Įteikta 2024 m. vasario 18 d.

DARIUS ANTANAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Tilto / Radvilų g. 17, Vilnius LT-01101, Vilnius, Lietuva

d.antanavičius@gmail.com